

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکزی

دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی، گروه جغرافیا

پایان نامه برای دریافت درجه‌ی کارشناسی ارشد (M.A)

گرایش:

برنامه ریزی صنعت توریسم

عنوان:

اثرات روند نوگرایی در ساخت و بافت عصر پهلوی اول

به منظور توسعه‌ی گردشگری شهر تهران

استاد راهنما:

آقای دکتر علیرضا استعلاجی

استاد مشاور:

آقای دکتر غلامحسین تکمیل همایون

پژوهشگر:

سید محسن هاشمی فرد

زمستان ۱۳۹۱

معاونت پژوهش و فناوری

به نام خدا

مشور اخلاق پژوهش

بایاری از خداوند سبحان و اعتماد به این که عالم محضر خداست و بمواره ناظر بر اعمال انسان و به منظور پاسداری مقام بلند و دانش و پژوهش و نظر به اہمیت جایگاه دانشگاه در اعلائی فرهنگ و تمدن بشری ماد انجمن و اعضا سبب علمی واحد های دانشگاه آزاد اسلامی متعدي کردیم اصول زیر را در انجام فعالیت های پژوهشی در نظر قرار داده و از آن تخطی نکنیم:

۱. اصل برائت: التزام به برائت جویی از هرگونه رفتار غیر حرفه ای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را سببه های غیر علمی می آلائند

۲. اصل رعایت انصاف و امانت: تعهد به اجتناب از هرگونه جانب داری غیر علمی و محافظت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار.

۳. اصل ترویج: تعهد به رواج دانش و اسانه نتایج تحقیقات و انتقال آن به بکاران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.

۴. اصل احترام: تعهد به رعایت حریم ها و حرمت ها در انجام تحقیقات و رعایت جانب تقد و خودداری از هرگونه حرمت شکنی.

۵. اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهشگران (انسان، حیوان، نبات) و سایر صاحبان حق.

۶. اصل رازداری: تعهد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمان ها و کشورهای دیگر و نهاد های مرتبط با تحقیق.

۷. اصل حقیقت جویی: تلاش در راستای پی جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از هرگونه پنهان سازی حقیقت.

۸. اصل مالکیت مادی و معنوی: تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه بکاران پژوهش.

۹. اصل منافع ملی: تعهد به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن پیشبرد و توسعه کشور در کلیه مراحل پژوهش.

تعهدنامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب سید محسن هاشمی فرد دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته به شماره دانشجویی ۸۷۰۸۵۱۰۹۴۰۰ در رشته جغرافیا و برنامه ریزی صنعت توریسم که در تاریخ ۹۱/۱۱/۲۵ از پایان نامه خود تحت عنوان اثرات روند نوگرایی در ساخت و بافت عصر پهلوی اول به منظور توسعه گردشگری شهری تهران با کسب نمره ۱۶ و درجه خوب دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

۱. این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه های موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.
۲. این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاهها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
۳. چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هر گونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.
۴. چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی: سید محسن هاشمی فرد

تاریخ و امضاء

بسمه تعالی

در تاریخ ۹۱/۱۱/۲۵

دانشجوی کارشناسی ارشد آقای سید محسن هاشمی فرد از پایان نامه خود
دفاع نموده و با نمره ۱۶ بحروف کانترا و با درجه
مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء استاد راهنما

تقدیم ہے:

پروماد بزرگوارم کہ راہ و رسم چگونہ زیستن را بہ بندہ آموختند

و

دوست عزیزم مرحوم شادمان امامی کہ بندہ را بہ ادامہ تحصیل درمقطع عالی تشویق می نمود.

تقدیر و شکر؛

بر خود لازم می‌دانم که از زحمات و رهنمودهای استاد عزیزم جناب آقای دکتر علیرضا استعلاجی در مقام استاد راهنما شکر خاص بنمایم.

و نیز سپاسگزار و متشکر از استاد بزرگوارم جناب آقای دکتر غلامحسین تکمیل بایون در سمت استاد مشاور باشم.

از سرکار خانم دکتر آریا تارجمی در مقام استاد و اور شکر و قدردانی می‌نمایم.

و هم‌چنین از جناب آقای دکتر فرهاد حمزه‌میدر محترم گروه جغرافیا کمال سپاسگزاری را دارم.

افتخار آن را می‌نمایم که در طول سال‌های تحصیل، در محضر یکایک این عزیزان و بزرگواران کسب و دانش و معرفت بنمایم.

امیدوارم شایسته و قدردان زحمات خالصانه‌ی این اساتید بوده باشم.

بسمه تعالی
دانشکده ادبیات و علوم انسانی

(این چکیده به منظور چاپ در پژوهش نامه دانشگاه تهیه شده است)

نام واحد دانشگاهی: تهران مرکزی	کد واحد: ۱۰۱	کد شناسایی پایان نامه: ۱۰۱۵۰۶۱۵۸۹۱۰۱۶
عنوان پایان نامه: اثرات روند نوگرایی در ساخت و بافت اصر پهلوی اول به منظور توسعه ی گردشگری شهری تهران		
نام و نام خانوادگی دانشجو: سید محسن هاشمی فرد	تاریخ شروع پایان نامه: ۸۹/۲/۱۱	تاریخ اتمام پایان نامه: ۹۱/۱۱/۲۵
شماره دانشجویی: ۸۷۰۸۵۱۰۹۴۰۰		
رشته تحصیلی: جغرافیا و برنامه ریزی صنعت توریسم		
استاد / استادان راهنما: دکتر علیرضا استعلاجی		
استاد / استادان مشاور: دکتر غلامحسین تکمیل همایون		
آدرس و شماره تلفن: تهران - پونک - سردار جنگل - خیابان ۳۵ گلستان - ایرانزمین جنوبی - حیدری مقدم غربی پلاک ۱۱۶		
۴۴۴۲۱۸۷۸		

چکیده پایان نامه (شامل خلاصه، اهداف، روش های اجرا و نتایج به دست آمده):

چکیده:

رضاخان در سوم اسفند ۱۲۹۹ با کودتای سید ضیاء الدین طباطبایی و با حمایت دولت انگلیسی از دروازه باشاه (میدان حر کنونی) به آسانی وارد تهران شد، آن را تصرف کرد، حکومت نظامی را با اشد مجازات برقرار ساخت و پای به عرصه سیاست ایران نهاد. او در طی چهار سال از سردار سپه، وزیر جنگی و رئیس الوزرای به پادشاهی رسید و بر تخت بی ایهت احمد شاهی با ایهت جلوس شد.

تهران در دوره رضا شاه تبدیل باغ به پارک، زودخانه به هتا، قلعه و دروازه های شهری به پاسگاه و گمرک و مهم تر از همه دارالخلافه به کابینه (شامل کلیه وزارتخانه ها)، ادارات وابسته به آنها چون استانداری، فرمانداری و بخشداری و نیز سازمان ها، دفاتر کانون ها و انجمن ها تبدیل گشت و دیگر در محدوده و اختیار کاخ نمی گنجید. فضاهای جدید فرهنگی و نظام نوین آموزشی نظیر دبستان، دبیرستان، دانشکده، دانشسرا، کتابخانه، موزه و سینما، تئاتر و ... بوجود آمد.

با ورود رضا شاه به تهران تاسیسات شهری جدید در هسته کهن شهر جای گرفت که تأثیراتی بر نوگرایی شهری داشت که تا حدودی باعث رونق گردشگری شهری شد.

ساختمان ها و محله های قدیمی ارگ تقریباً به طور کامل تخریب شد و به جای آنها تاسیسات دولتی نظیر شهرداری - شهربانی - پستخانه - وزارت امور خارجه و ... ساخته شد.

عمرات شمس العماره و گلستان تنها بناهایی بودند که تخریب نشدند و بر جای ماندند.

بیمارستان پانصد تختخوابی، ایسگاه راه آهن، کارخانه چیت سازی و ... دیگر مراکز جدیدی بودند که در شمال و جنوب شهر مستقر شدند. ساختمان های دولتی از سمت شمال و غرب به میدان توپخانه گسترش یافتند و معماری کاملاً جدیدی، چه از نظر ترکیب و چه از نظر ابعاد، عرضه شد. از دیگر بناهای ایجاد شده در این دوره می توان از بناهای پست خانه، شهربانی کل کشور و وزارت امور خارجه را نام برد.

به هر حال تهران در زمان رضا شاه از یک سو تمرکز حکومتی و اداری یافت و از سوی دیگر در نظام سرمایه و اقتصاد جدید و در پهنه وابستگی که بی تردید نفت زیرساخت آن بود، حالت پایتختی و مرکزیت به خود گرفت، عامل سیاسی در ابعاد اجتماعی و اقتصادی و فرهنگی، خود بر روی هم پلید آورنده بناها و ساختمان های جدید در بافت شهری تهران شدند. وزارتخانه ها در اطراف میدان ارگ استقرار یافتند و از آن طریق با بازار (مرکز اقتصاد) و نهادهای صنعتی و نیمه صنعتی اطراف تهران پیوند یافتند.

نظر استاد راهنما برای چاپ در پژوهش نامه دانشگاه

مناسب است

مناسب نیست

تاریخ و امضا:

چکیده:

رضاخان در سوم اسفند ۱۲۹۹ با کودتای سید ضیاء الدین طباطبایی و با حمایت دولت انگلیسی از دروازه باغشاه (میدان حر کنونی) به آسانی وارد تهران شد، آن را تصرف کرد، حکومت نظامی را با اشد مجازات برقرار ساخت و پای به عرصه سیاست ایران نهاد. او در طی چهار سال از سردار سپهی، وزیر جنگی و رئیس الوزرای به پادشاهی رسید و بر تخت بی ابهت احمد شاهی با ابهت جلوس شد.

تهران در دوره رضا شاه تبدیل باغ به پارک، زورخانه به هتل، قلعه و دروازه های شهری به پاسگاه و گمرک و مهم تر از همه دارالخلافة به کابینه (شامل کلیه وزارتخانه ها)، ادارات وابسته به آنها چون استانداری، فرمانداری و بخشداری و نیز سازمان ها، دفاتر کانون ها و انجمن ها تبدیل گشت و دیگر در محدوده و اختیار کاخ نمی گنجید. فضاهای جدید فرهنگی و نظام نوین آموزشی نظیر دبستان، دبیرستان، دانشکده، دانشسرا، کتابخانه، موزه و سینما، تئاتر و ... بوجود آمد.

با ورود رضا شاه به تهران تأسیسات شهری جدید در هسته کهن شهر جای گرفت که تاثیراتی بر نوگرایی شهری داشت که تا حدودی باعث رونق گردشگری شهری شد.

ساختمان ها و محله های قدیمی ارگ تقریباً به طور کامل تخریب شد و به جای آنها تأسیسات جدید دولتی نظیر شهرداری - شهربانی - پستخانه - وزارت امور خارجه و ... ساخته شد.

عمارت شمس العماره و گلستان تنها بناهایی بودند که تخریب نشدند و بر جای ماندند.

بیمارستان پانصد تختخوابی، ایستگاه راه آهن، کارخانه چیت سازی و ... دیگر مراکز جدیدی بودند که در شمال و جنوب شهر مستقر شدند. ساختمان های دولتی از سمت شمال و غرب به میدان توپخانه گسترش یافتند و معماری کاملاً جدیدی، چه از نظر ترکیب و چه از نظر ابعاد، عرضه شد. از دیگر بناهای ایجاد شده در این دوره می توان از بناهای پست خانه، شهربانی کل کشور و وزارت امور خارجه را نام برد.

به هر حال تهران در زمان رضا شاه از یک سو تمرکز حکومتی و اداری یافت و از سوی دیگر در نظام سرمایه و اقتصاد جدید و در پهنه وابستگی که بی تردید نفت زیرساخت آن بود، حالت پایتختی و مرکزیت به خود گرفت، عامل سیاسی در ابعاد اجتماعی و اقتصادی و فرهنگی، خود بر روی هم پدید آورنده بناها و ساختمان های جدید در بافت شهری تهران شدند. وزارتخانه ها در اطراف میدان ارگ استقرار یافتند و از آن طریق با بازار (مرکز اقتصاد) و نهادهای صنعتی و نیمه صنعتی اطراف تهران پیوند یافتند.

چکیده

فصل اول : کلیات تحقیق

۲	مقدمه
۴	بیان مسئله
۴	ضرورت و اهمیت انجام تحقیق
۵	اهداف تحقیق
۶	اهداف جزئی
۶	اهداف کاربردی
۶	سئوالات تحقیق
۷	پیشینه تحقیق
۷	قلمرو مکانی تحقیق
۷	قلمرو زمانی تحقیق
۷	روش تحقیق
۸	فرایند تحقیق
۸	مشکلات و محدودیت های تحقیق

فصل دوم : مبانی نظری (تعاریف ، مفاهیم ، تئوری ها و سوابق)

۱۰	تعریف مفاهیم و سوابق
۱۰	۱-تعریف شهر
۱۱	۲-عناصر کالبدی شهر

- ۱۱-۲-۱- هویت شهری
- ۱۳-۲-۲- خط آسمان در شهر
- ۱۳-۲-۳- نشانه های شهری
- ۱۳-۲-۴- لبه ها در شهر
- ۱۴-۲-۵- گره ها در شهر
- ۱۴-۲-۶- نمادهای شهری
- ۱۴-۲-۷- مبلمان شهری
- ۱۵-۲-۸- نیمرخ
- ۱۵-۲-۹- حجم های پر و خالی در شهر
- ۱۵-۲-۱۰- راه
- ۱۵-۲-۱۱- محله های شهر
- ۱۶-۲-۱۲- فضاهای شهری
- ۱۶-۲-۱۳- روحیه شهر
- ۱۶-۳- تقسیم بندی ریشه ای شهرها (ارگانیک ، غیر ارگانیک)
- ۱۷-۴- نظریه های مرتبط با گسترش شهری
- ۱۷-۴-۱- نظریه نوسازی ایزنشات
- ۱۷-۴-۲- نظریه تفکیک کارکردی شهرها
- ۱۸-۴-۳- نظریه تکاملی شهرهای زیمل
- ۱۸-۵- گسترش شهری در ایران
- ۱۸-۵-۱- تحولات جمعیتی شهر و شهرنشینی در ایران
- ۲۰-۶- عوامل موثر در رشد شهرنشینی در ایران (تمرکز شهری)

- ۲۱ -۷- الگوها و روش های ساختاری ، کالبدی - فضایی شهرها
- ۲۲ -۷-۱- اصول و دیدگاه های برنامه ریزی فضایی - کالبدی
- ۲۳ -۷-۲- توزیع فضایی عناصر
- ۲۳ -۷-۳- توزیع فضایی عملکردها
- ۲۴ -۷-۴- توزیع فضایی فعالیت ها
- ۲۵ -۷-۵- توزیع فضایی اهداف
- ۲۵ -۸- روش و الگوی تقسیمات کالبدی

فصل سوم : بررسی کلیات جغرافیایی شهر تهران

- ۲۸ -۳-۱- موقعیت و وسعت
- ۲۹ -۳-۲- زمین شناسی تهران
- ۳۲ -۳-۳- ویژگی های اقلیمی تهران
- ۳۳ -۳-۳-۱- بارندگی
- ۳۳ -۳-۳-۲- درجه حرارت
- ۳۴ -۳-۳-۳- وارونگی دما در تهران
- ۳۵ -۳-۳-۴- بادها (جریان باد)
- ۳۶ -۳-۳-۵- تغییرات بیوکلیماتیک در فضای شهر تهران
- ۳۹ -۳-۳-۶- منابع آب تهران

فصل چهارم : بررسی و تحلیل روند تحولات تاریخی تهران

- ۴۳ تهران قبل از ظهور اسلام
- ۴۴ تهران در عهد صفوی
- ۴۵ تهران در عهد افشاریه
- ۴۵ تهران در دوران زندیه
- ۴۶ دوران شکل گیری تهران (قاجاریه)
- ۵۰ تاسیسات آموزشی و فرهنگی
- ۵۰ مدرسه دارالفنون
- ۵۱ نخستین چاپخانه تهران
- ۵۲ چرا صنعت چاپ در ایران به کندی رواج یافت ؟
- ۵۳ روزنامه ها
- ۵۵ موزه ها
- ۵۶ مراکز تفریحی
- ۵۶ باغ وحش
- ۵۷ تماشاخانه و تئاتر
- ۵۸ سینما
- ۶۰ خرده نهادهای نویناد
- ۶۱ دیگر تفریحگاه های تهران
- ۶۲ تاسیسات ارتباطی
- ۶۲ تهران در دوره پهلوی اول (۱۳۰۰ تا ۱۳۲۰)
- ۶۵ تاسیسات آموزشی - فرهنگی - تفریحی تهران در دوره پهلوی اول

۶۵	آموزش و فرهنگ
۶۵	مدارس
۶۸	دارالمعلمین عالی و دانشسرای مقدماتی
۶۹	دانشگاه تهران
۷۰	دانشگاه جنگ
۷۱	فرهنگستان
۷۳	آموزش بزرگسالان و سالمندان
۷۴	باستان شناسی (انجمن آثار ملی)
۷۵	موزه ایران باستان
۷۶	موزه پست و مخابرات
۷۶	موزه مردم شناسی
۷۸	مطبوعات
۸۲	سازمان پرورش افکار
۸۶	مراکز تفریحی
۸۶	سینما
۹۰	تئاتر
۹۱	پارک و بوستان
۹۴	ورزشگاه
۹۴	بررسی و تحلیل اثرات روند نوگرایی در عصر پهلوی اول

فصل پنجم : نتیجه گیری و پیشنهادات

۹۷	۱-۵- پاسخ به سؤالات تحقیق
۱۰۱	۲-۵- موانع و مشکلات
۱۰۲	۳-۵- نتیجه گیری
۱۰۵	۴-۵- پیشنهادات و راهکارها
۱۰۸	پیوست ها و ضمائم (عکس ها و نقشه ها)
۱۲۸	فهرست منابع و مآخذ
۱۳۶	فهرست مقالات و مجلات

فصل اول

کلیات تحقیق

روند رشد و گسترش تهران در ابعاد مختلف جمعیتی، فضایی و ساختاری موجب شده که مطالعاتی پیرامون این موضوع که تغییر در ساخت و بافت تهران به عنوان پایتخت در چه زمانی آغاز شد، انجام شود.

در دوره صفویه در تهران بناهای تازه و کاروانسراهای زیاد و برج و باروهای مستحکم احداث شد و ساختمان‌هایی برای سکونت موقت شاه عباس در آن ایجاد شد.

در دوره ، تهران توسط آقامحمدخان به عنوان پایتخت انتخاب شد. در اوایل سلطنت فتحعلی شاه، تهران از شکل محدود و کوچکش به ابعاد گسترده تغییر شکل یافت ولیکن اصل واقعه گسترش و توسعه تهران با سلطنت ناصرالدین شاه آغاز می گردد و نخستین انفجار جمعیت در زمان ناصرالدین شاه در تهران ایجاد شد.

تهران قدیم از مساجد، مدارس، بازارها، خیابان‌ها، میادین و ابنیه سلطنتی و باغ‌ها تا قبل از دوره پهلوی، آنچه داشته از بناهای زمان ناصرالدین شاه بوده است.

مسئله اصلی در این تحقیق که محقق به دنبال آن است، مطالعه اثرات روند نوگرایی در ساخت و بافت شهر تهران به منظور گسترش گردشگری شهری در دوره پهلوی اول می باشد.

۱-۲- ضرورت و اهمیت انجام تحقیق:

اهمیت گردشگری به عنوان صنعتی درآمدزا (درآمد غیر نفتی) برای کشوری مثل ایران بر کسی پوشیده نیست. لذا جهت گسترش این صنعت از تمامی منابع و امکانات موجود بالقوه در هر نقطه ای از ایران باید استفاده بهینه نمود تا این امکانات تبدیل به جاذبه های توریستی گردد.

در عصر پهلوی اول تمهیداتی در ارتباط با بالفعل نمودن امکانات موجود از طریق نوسازی زیرساخت ها و ایجاد بافت های شهری جدید اندیشیده شد. از آنجا که در آن دوران امکانات امروزی وجود نداشت که بتواند موجب گسترش در خور کشور ایران به ویژه شهر تهران گردد. می خواهیم ببینیم که در آن زمان چگونه با امکانات کم چنین تغییری در ساختار و بافت شهری تهران داده شد تا بتوانیم در عصر حاضر و با امکانات بسیار پیشرفته امروزی تغییر و تحولی شگرف در صنعت توریسم ایران به خصوص شهر تهران به عنوان پایتخت ایجاد کنیم.

با توجه به پایتخت بودن تهران در اعصار مختلف و ضرورت پرداختن به نوگرایی در ساخت و بافت آن در هر دوره، نگارنده را بر آن داشت که به طور تاریخی و توصیفی این موضوع را جهت توسعه صنعت توریسم در این شهر در دوره پهلوی اول بررسی نماید تا بتواند به عنوان یک پایان نامه کاربردی و مدون برای برنامه ریزی توریسم در حال حاضر و گسترش نوسازی و نوگرایی در بافت شهر تهران همراه با حفظ آثار تاریخی این شهر برای دست اندرکاران، شهرداران و مدیران قابل استفاده کاربردی باشد.

هدف اصلی از این تحقیق بررسی روند نوگرایی در ساخت و بافت عصر پهلوی اول به منظور توسعه گردشگری تهران می باشد. به بیان دیگر، بررسی می کنیم که چگونه تهران بافت روستایی خود را از دست داده و به بافت شهری تبدیل شده است و رضاخان به عنوان شخصیتی که شعار تجددخواهی و نوگرایی داشته، چه نقشی در تاسیسات شهری-گردشگری تهران داشته است.

اهداف جزئی:

۱- تجزیه و تحلیل روند گسترش ساختار تاسیسات دولتی شهر تهران در دوره پهلوی اول

۲- شناسایی و شناخت سیر تحول مکانهای فرهنگی و تفریحی شهر تهران در آن دوره

۳- پرداختن به سیر تحول معماری تهران در آن زمان

۴- ارائه پیشنهادات کاربردی جهت بهبود صنعت گردشگری در تهران

۵- علاقه به بررسی شهر تهران به عنوان پایتخت

اهداف کاربردی:

نتایج و یافته های این تحقیق می تواند ضمن کمک به توسعه گردشگری و همچنین برنامه ریزی جغرافیایی

در کشورمان و به خصوص شهر تهران، به ارتقاء علمی پژوهشگران در این حوزه بیانجامد و برنامه ریزان

شهری و سازمان میراث فرهنگی نیز از این تحقیق بهره مند شوند.